

4. Král je první mezi námi, první mezi rovnými

→ Stanisław August Poniatowski – Poslední polský král a litevský velkokníže, spoluvůdce *Ústavy 3. května*. / Zdroj: archiv autora

Vznik polsko-litevské republiky byl zásadním přelomem i pro proměnu panovnického majestátu. Vzhledem k tomu, že polský král Zikmund II. August, který se díky Lublinské unii stal vládařem celé Rzeczpospolité, zemřel v roce 1572 bez potomků, prosadila polsko-litevská šlechta dle původní domluvy princip volby krále *viritim*, dle něhož mohl svého krále na speciálně svolávaných konvokačních sejmech (sněmech) volit každý přítomný šlechtic. Takto zvolený vladař musel šlechtě potvrdit její výsady prostřednictvím tzv. *Jindřišských článků* a souboru slibů *Pacta conventa*. Politická moc panovníka tak byla trvale podřízena zákonům (*lex regnat non rex*) a v případě, že šlechta vyhodnotila královo jednání jako odporující právu, mohla proti němu v krajním případě dokonce svolat konfederaci a vyhlásit ozbrojený odpor. Od té doby až do přijetí *Ústavy 3. května* se tak volba polsko-litevského panovníka stala předmětem zájmu zahraničních dynastií i domácích magnátských rodů. V 18. století, tedy v době, kdy v okolních státech převládá absolutismus, začala být slabost královské moci vnímána jako zásadní příčina politického úpadku Republiky.

→ Volba krále se od 16. století stala pro desetitisícové zástupy šlechty velkou událostí, organizovanou tradičně ve vesnici Wola (tehdy předměstí Varšavy, dnes čtvrt v jejím širším centru). Zde na obraze od Bernarda Bellota je zachycena volba posledního krále Stanisława II. Poniatowského v roce 1764, jenž se později stal jedním z iniciátorů *Ústavy 3. května*. / Zdroj: archiv autora

→ Královský a velkoknížecí zámek ve Vilniusu vznikl na přelomu 15. a 16. století pod původním Gediminasovým hradem. I jeho osudy byly velmi bouřlivé. Během ruského plenění Vilniusu v roce 1655 ho potkala zkáza a od té doby chátral. Jeho obnova je dílem samostatné Litvy po pádu komunismu. Byl otevřen v roce 2009 a slouží mimo jiné jako muzeum. / Foto: Martynas Mikėlionis

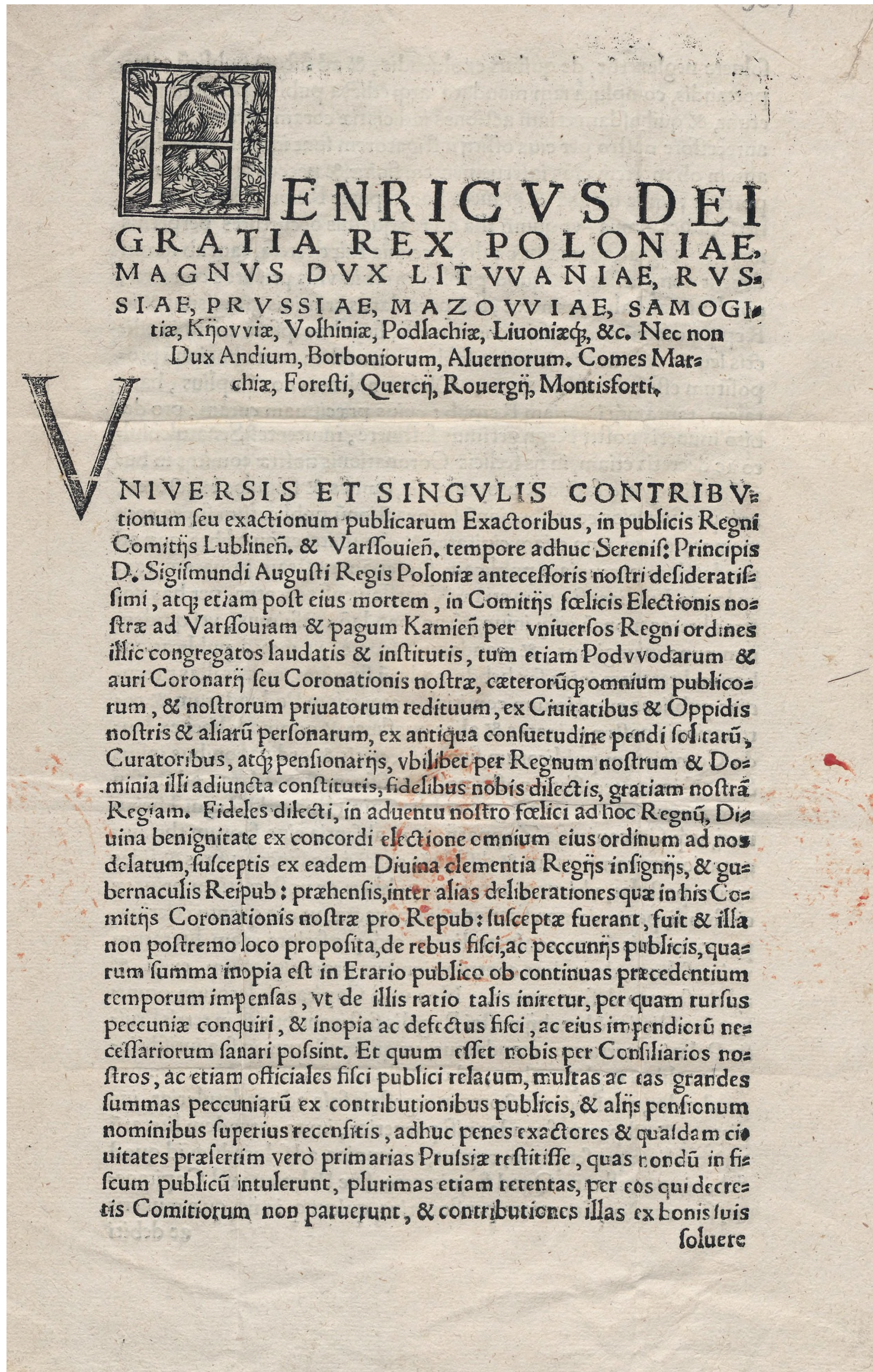
← Královský zámek ve Varšavě – Od konce 16. století se novým mocenským centrem Republiky stala Varšava. Královský zámek, původně středověké sídlo mazovských knížat, byl přestavěn do nové barokní podoby. Za druhé světové války byl zámek zcela zničen. Komunistický režim poté dlouho nechtěl povolit jeho obnovu a rekonstrukce opírající se o staré rytiny a předválečné fotografie se uskutečnila až díky společenskému nátlaku na stát. / Foto: Jan Nijman, Pixabay

„Co je krásnějšího než vědomí, že váš král se králem nezrodil, ale vy jste ho králem učinili a že mečem, který jste mu svěřili, může sloužit jen ve shodě s vaší vůlí?“

Stanisław Orzechowski, *Quincunx aneb Vzor Koruny polské*, 1564

← Úvodní rytina spisu *Quincunx Polonia* z roku 1564. / Zdroj: archiv autora

← Jindřišské články (na snímku) a *Pacta conventa* – každý nově zvolený panovník byl těmito smlouvami zavázán šlechtickým občanům Rzeczpospolité. / Zdroj: archiv autora